

Rapport fra vurderingsutvalget for ny norsk sakprosa for voksne 2023

Formålet med innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne er at det blir skrevet, utgitt, spredt og lest ny norsk sakprosa av høy kvalitet. Ordningen skal bidra til en åpen og opplyst offentlig samtale.

Ordningen har løpende søknadsfrist, og søknadene blir behandlet på åtte møter som er fordelt gjennom året.

[Retningslinjer for innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne](#)

Påmeldinger og innkjøp 2023

Tabell med fem års historikk

	2019	2020	2021	2022	2023
Antall behandlede titler	333	372	381	399	366
Antall innkjøpt	96	107	128	106	126
Antall avslått og avvist	237	265	253	293	240
Innkjøpsprosent	29 %	29 %	34 %	27 %	34 %
Budsjett	23 579 000	26 500 000	31 700 000	26 551 000	33 280 000

Budsjettallene for 2020–2022 inkluderer tilførte stimuleringsmidler i forbindelse med pandemien. Budsjettet for 2023 inkluderer 8 mill. kroner i øremerkede friske midler fra statsbudsjettet for 2023.

Format og målform 2023

	Behandlet	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
Både papirbok og e-bok	321	126	195	39 %
Kun papirbok	45	0	45	0 %
Nynorsk	28	12	16	43 %
Bokmål	338	114	224	34 %

14 titler ble kjøpt inn som ekstra kostnadskrevende. Ekstra kostnadskrevende utgivelser har utgifter til trykking som kan vurderes å være høyere enn vanlig grunnet utstrakt bruk av illustrasjoner, eller de kan ha andre særlig godt begrunnede behov for flerfarget trykk.

Ordningen har tre standardbegrunnelser for avslag:

1. Utgivelsen er ikke prioritert innkjøpt innenfor ordningens økonomiske ramme. Med en tilstrekkelig utvidet ramme ville den blitt innkjøpt.
2. Utgivelsen er ikke innkjøpt da den ikke oppfyller ordningens krav til kvalitet og/eller relevans (se ordningens vurderingskriterier).

3. Utgivelsen omfattes ikke av ordningen i henhold til retningslinjenes punkt 3.

Fordeling av avslag i 2023

Avslag 1	Avslag 2	Avslag 3	Totalt
55	121	64	240

Om utvalget

Vurderingsutvalget for ny norsk sakprosa for voksne har i 2023 bestått av:

Anne Hege Simonsen (leder) (1965), Oslo. Instituttleder på Institutt for journalistikk og mediefag på OsloMet. Bakgrunn som journalist, redaktør og sakprosaforfatter. Simonsen er Cand. polit i sosialantropologi fra Universitetet i Oslo og har en PhD i estetiske fag fra Universitetet i Bergen.

Astrid de Vibe (1950) Oslo. Litteraturviter med 30 års erfaring fra norsk forlagsbransje, bl.a. som forlagsdirektør i Gyldendal i fem år og forlagsdirektør i Pax i 19 år.

Joep Aarts (1980) Nordland/Oslo. Fra høsten 2022 ansatt som seniorrådgiver ved Nasjonalbiblioteket i Oslo, tidligere biblioteksjef ved Meieriet bibliotek, Vestvågøy. Aarts har en mastergrad fra universitetet i Groningen (Nederland), samt årsstudium i bibliotekkunnskap ved Universitetet i Tromsø.

Trine Hamran (1971) Troms og Finnmark. Frilansjournalist, fotograf og sakprosaforfatter. Hamran har bakgrunn fra NRK Dagsrevyen, NRK Finnmark, Sør-Varanger avis, Finnmarken og Dagsavisen (utenriks). Hun har en mastergrad i journalistikk og dokumentar fra Høgskulen i Volda og er Cand. polit. i sosialantropologi fra Universitetet i Oslo.

Olav Hamran (1966) Oslo. Seksjonssjef for etnografi, numismatikk, klassisk arkeologi og universitetsvitenskap på Kulturhistorisk museum. Hamran er historiker og sakprosaforfatter.

Guro Jabulisile Sibeko (vara) (1975) Oslo. Samfunnsdebattant og forfatter av både skjønnlitteratur og sakprosa. Hun har vært engasjert i Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring og INN - etniske minoriteter i kulturlivet. Sibeko er utdannet lærer og har to mastergrader i henholdsvis nordisk didaktikk og veiledningspedagogikk.

Kjetil Jakobsen (vara) (1965) Oslo. Professor i historie ved Nord universitet. Fra 2011-2014 var han Henrik Steffens-professor ved Humboldt Universität i Berlin. Jakobsen har skrevet flere sakprosabøker, er spaltist i Morgenbladet og har ytringsfrihet og offentlighet som særlige kompetanseområder.

Det ble avholdt åtte moter i 2022, halvparten digitale og halvparten fysiske. I to tilfeller ble motet fordelt over to dager. Vara ble innkalt på möte 3 (Jakobsen) og möte 7 (Sibeko).

Vurderingen i utvalget er organisert slik at hver påmeldt tittel har to førstelesere og tre kontroll-lesere. Ved uenighet oppnevnes en tredje førsteleser. 10 titler fikk oppnevnt tredjeleser. Det har ikke vårt innhentet konsulentuttalelser i 2023.

Tendenser og analyser

Innkjopsordningen for ny norsk sakprosa har i mange år vårt underbudsjettet. I 2019 og 2020 kjopte utvalget inn 29 prosent av antall behandlede titler. I 2021 gikk

innkjøpsprosenten riktignok opp til 34, men dette var takket være stimuleringsmidler tilført i forbindelse med covid 19-pandemien. I 2022 var det mindre stimuleringsmidler tilgjengelig, og innkjøpsprosenten sank til 27 prosent. I 2023 ble ordningen sikret en gledelig tilleggsbevilgning på 8 millioner kroner gjennom friske midler bevilget over statsbudsjettet. Samtidig ble det påmeldt et noe lavere antall bøker (33 færre enn i 2022) og innkjøpsprosenten steg dermed til 34 prosent. Det er rimelig å anta at innkjøpsprosenten framover vil ligge mellom 32 og 35 prosent, så sant forlagene opprettholder produksjonen av sakprosa på omtrent samme nivå som nå. Innkjøpsprosenten er også avhengig av hvor mange titler som medfører ekstrakostnader i produksjon (f.eks. mange illustrasjoner). I 2023 var det 14 titler i denne kategorien.

I 2023 var det en viss nedgang i påmeldte titler fra de store forlagene. Mens Cappelen Damm og Kagge toppet lista i 2023 som året før, og Kagge har økt antallet påmeldinger med 5 titler, har Aschehoug redusert antallet titler fra 25 til 19 og Gyldendal fra 22 til 15. De mellomstore og små forlagene holder seg omtrent på samme nivå som tidligere, med en del individuelle variasjoner. Statistikken viser at utvalget har kjøpt inn omtrent 50 prosent av de store forlagenes titler. Blant de små og mellomstore er bildet svært sammensatt, men flere mindre aktører har en høyere innkjøpsprosent. 95 forlag meldte på titler på ordningen i 2023. 60 forlag meldte på én tittel (mot 77 i 2022 og 80 i 2021). Av disse påmeldingene ble kun 10 titler innkjøpt. Mange forlag med bare én påmeldt tittel synes å være forlag som enten er drevet av enkeltpersoner («eget forlag») eller forlag som i liten grad befatter seg med sakprosa til vanlig. Antallet innkjøp i denne kategorien har imidlertid økt sammenliknet med 2021 og 2022.

Det er vanskelig å si med sikkerhet at disse tallene representerer en tendens, men det vil være interessant å følge med på utviklingen framover, særlig hos de store forlagene. Det er utvalgets oppfatning at det er de godt redigerte bøkene som blir kjøpt inn, og det burde være rimelig å forvente at forlagene med de største musklene prioriterer både sakprosautgivelser som kategori, og at de legger ned det arbeidet som skal til for å ferdigstille bokprosjektene på best mulig måte.

I 2022 ble det innført nye retningslinjer for avslagsbegrunnelser. Dette gjør det mulig for utvalget å gi en kortfattet tilbakemelding på om avslaget skyldes begrenset økonomi eller at en behandlet tittel er av for dårlig faglig kvalitet. Bedre økonomiske rammer har medført at utvalget i 2023 har sluppet å måtte prioritere like hardt som tidligere år, og avslagsstatistikken antyder at 22 prosent av avslåtte titler kunne vært kjøpt inn med en ytterligere styrking av ordningen. Dette utgjør ca. 15 prosent av alle påmeldte titler. 26 prosent av avslagene representerer titler som ofte holder høy kvalitet, men som faller utenom ordningens rammer. Dette utgjør i overkant av 17 prosent av totalen. I overkant av 50 prosent av avslagene er titler utvalget mener holder for dårlig kvalitet til å kunne kjøpes inn, altså ca. 33 prosent av antall påmeldte titler. Dette kan tyde på at ordningen fremdeles er noe underfinansiert, men ikke på samme kritiske nivå som tidligere.

Tematiske trender

Som i 2022 ser vi at norsk sakprosa i hovedsak skrives på bokmål. Kun 28 påmeldte titler var skrevet på nynorsk, og ingen var oversatt fra samisk.

Tematisk er det ingen vesentlige endringer fra 2022, kanskje med unntak av noen flere titler som omhandler kunstig intelligens. Et åpenbart eksempel på dette Inga Strømkes *Maskiner som tenker*. Interessen for historie, psykologi og klima, miljø og natur er fortsatt av de største kategoriene. Rasisme og identitetsproblematikk er også temaer mange sakprosaforfattere befatter seg med, og vi kan kanskje spore en viss vekst i titler som utforsker ulike sider av kulturfeltet, det være seg arkitektur, kunst eller musikk.

Hvis vi skal gå litt mer i detalj, ser vi at andre verdenskrig i Norge er et tema som fortsatt engasjerer, men at antallet titler som omhandler konkrete slag, trefninger og lokale krigserfaringer ser ut til å avta. Derimot er det nå flere titler som utforsker krigens konsekvenser for det norske samfunnet i etterkrigstiden. Et eksempel på nye måter å behandle krigserfaringer på, er Mona Ringvejs *Eilif og Oline*. Kjetil Braut Simonsens *I skyggen av Holocaust* gransker antisemittisme i etterkrigstiden, mens Torstein Bjaaland og Geir Arild Høiland leverer nytt materiale til offentligheten i *Stay Behind*, første bind i et nytt verk om forsvarets hemmelige avdelinger i perioden 1946–1990.

Historiske biografier er det som tidligere en god del av, og fra 2023 kan vi trekke fram Ivo de Figueiredos *Stormen*, første bind i et biografisk verk om Edvard Munch, Hege Duckerts bok om Katti Anker Møller og Jon Todal og Lovisa Sjöbergs bok om den samiske misjonæren Edvard Masoni. Av nyere historie har vi Anne Helgesens biografi om Anne-Cath. Vestly, og Kjetil Østlis portrett av kronprins Haakon.

I 2023 ble det produsert mange bøker om internasjonale forhold, ikke minst som en konsekvens av Russlands fullskalainvasjon av Ukraina i 2022. Utvalget har behandlet titler som forsøker å forstå både Ukraina og Russland, men også ringvirkningene av krigen for andre land, som for eksempel Sylo Tarakus *Krigens kontinent*, som tar utgangspunkt i krigen på Balkan på 1990-tallet. I tillegg er det flere titler som behandler krig som fenomen og økonomisk krigføring. Norske sakprosaforfattere skriver dessuten om Palestina, Midtøsten, Nepal og Iran, den humanitære katastrofen i flyktningleiren Moria, samt europeiske stormakter som Tyskland og Frankrike. Berlin har fått grundig og lesverdig behandling av Helge Jordheim, i boka av samme navn.

På klima- og miljøfeltet ser vi flere interessante eksempler på at det antroposentriske perspektivet på så vel dyr som natur i økende grad utfordres. Anne Sverdrup-Thygesons *Skogen* er et eksempel på vellykket formidling i krysningsfeltet mellom forskning og fortelling, mens andre forsøker å forstå klimahistorie og klimapolitikk. Vi finner flere titler om så vel insekter og spesifikke dyrearter som dyrevelferd. Karen Lykke og Kristian Bjørkdahl gir oss i sin bok en kulturhistorisk gjennomgang av kjøttforbruk og -industri i Norge.

Rasisme og identitetsspørsmål holder også stand som et felt der meninger brytes. Lisa Esohel Knudsen og Danby Choi skriver begge om fenomenet woke og kanselleringskultur.

Sumaja Jirde Ali drøfter hverdagsrasisme i en personlig beretning, mens Synne Sun Løes behandler adoptiverfaringer i *Ingen kan spytte på et smilende ansikt*.

Kunst og kultur var også en kategori av et visst omfang i 2023. Christer Falcks publikumsfinansierte serie om norske albumutgivelser er av vekslende kvalitet, men i år som i fjor har flere titler blitt innkjøpt, blant annet Ranja Bojers analyse av Lillebjørn Nilsens *Original Nilsen* og Ola Nordals bok om Arne Nordheim. Åsa Elstad har levert et vakkert og informativt verk om nordnorske klær og håndverk i *Trådar frå fortiden*. Alf Jørgen Schnell utfordrer samtidige tendenser i byutvikling og arkitektur i *På sporet av den tapte fremtid*, Marianne Vedeler skriver kulturhistorisk interessant om middelalderens kjøkken i boka ved samme navn og Terje Øiesvold tar for seg reelle og mytologiske europeiske visualiseringer av Norge i *Fra nord: Nordkalottens billedhistorie mellom 1550 og 1850*.

Kropp og sinn har også i 2023 engasjert mange sakprosaforfattere. Konkret spenner tematikken fra avføring til narkose, HIV/aids-pandemien i 1980-årene og covid 19-pandemiens konsekvenser for internasjonal kvinnehelse. Psykologiske emner som sorg, savn, tap eller overgrep er også i år godt representert, men som i tidligere år er innkjøpsprosenten relativt lav i denne kategorien, ofte fordi de personlige vitnesbyrdene blir for private. Av titler som klarer gi private erfaringer en mer allmenn karakter kan nevnes Sanna Sarromaas *Hvorfor gikk jeg ikke?*, Nadia Ansars *Min skam* og Else Kåss Furuseths *Jeg burde kanskje sagt nei*. Mange av de mer fagpsykologiske titlene er allment interessante, men bærer ofte preg av å være håndbøker eller lærebøker, og faller derfor utenfor ordningen.

Stilistisk er det langt mellom titler som utfordrer sakprosa sjangeren. Desto mer gledelig er det når det dukker opp prosjekter som ikke bare er grundig fagformidling, men også leken formidling, slik meteorolog Ellen Vistes *Vindens fortellinger* er et eksempel på. Forfattere som også skriver skjønnlitterært, har ofte et godt grep om fortellingen og språklig formidling. Agnes Ravatns *Alle mot alle* og Erik Fosnes Hansens *Tyskland på 200 sider* er begge eksempler på dette.

Vedlegg

Påmeldinger og innkjøp fordelt på forlag i 2023:

Forlag	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
CAPPELEN DAMM AS	44	19	25
KAGGE FORLAG AS	30	15	15
H ASCHEHOUG & CO W NYGAARD AS	19	9	10
FALCK FORLAG AS	17	5	12
VIGMOSTAD & BJØRKE AS	16	5	11
GYLDENDAL NORSK FORLAG AS	15	6	9
SVEIN SANDNES BOKFORLAG AS	11	1	10
SPARTACUS FORLAG AS	11	4	7
FORENTE FORLAG AS	11	5	6
SOLUM BOKVENNEN AS	10	1	9
AGENDA RES PUBLICA MEDIA AS	10	9	1
DREYERS FORLAG OSLO AS	9	2	7
STIFTINGA DET NORSKE SAMLAGET	8	5	3
HUMANIST FORLAG AS	8	3	5
FRISK FORLAG AS	8	2	6
FORLAGET PRESS AS	8	6	2
BONNIER NORSK FORLAG AS	8	5	3
ORKANA FORLAG AS	7	1	6
MUSEUMSFORLAGET AS	6	2	4
UNIVERSITETSFORLAGET AS	5	3	2
PAX FORLAG AS	4	2	2
KOLOFON FORLAG AS	4	0	4
IKON INSTITUTT FOR KOMPETANSE-UTVIKLING	4	0	4
FORLAGET OKTOBER AS	4	2	2
SKALD AS	3	0	3
RISK FORLAG AS	3	0	3
ORFEUS PUBLISHING AS	3	0	3
FORLAGET MANIFEST AS	3	3	0
EGMONT KIDS MEDIA NORDIC AS	3	0	3

Forlag	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
DET NORSKE BIBELSELSKAP	3	1	2
CÁLLIIDLÁGÁDUS AS	3	0	3
ST OLAV FORLAG & BOKHANDEL AS	2	0	2
LARS ULSETH	2	0	2
DOCUMENT.NO AS	2	0	2
BOOKEA VULKANISTERNA AS	2	0	2
ÅNOND VERSTO	1	0	1
AANMOEN FORSKNING & FORMIDLING	1	0	1
Z-FORLAG AS	1	1	0
WIGESTRAND FORLAG AS	1	1	0
VORMEDAL FORLAG	1	0	1
VERONIKA MOEN AS	1	0	1
VEGA FORLAG AS	1	0	1
UNDER OVERFLATEN BESA EMINI	1	0	1
TULLEKONTORET AS	1	0	1
TORUNN LARSEN	1	0	1
TEKST FORLAG AS	1	0	1
STIFTELSEN PSYKIATRISK OPPLYSNING	1	1	0
STIFTELSEN LILLEHAMMER MUSEUM	1	0	1
SONO AS	1	0	1
SKAUGE FORLAG	1	0	1
SIRKEL FORLAG SA	1	0	1
ROM FOR KUNST OG ARKITEKTUR	1	1	0
ROAR HANSEN	1	0	1
PREGO MOBILE AS	1	0	1
PELIKANEN FORLAG AS	1	0	1
PALLIDUS AS	1	0	1
ORD OM ANNET AS	1	0	1
OPERAEN I KRISTIANSUND AS	1	0	1
OMI TEKST & FOTO Oddrun Midtbø	1	0	1
NOVUS AS	1	0	1
NORSK REKORD FJÆRGÅRD	1	0	1
NEW DEAL PUBLISHING AS	1	0	1

Forlag	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
MELHUS COMMUNICATION AS	1	1	0
MEGATRENDER TOM SOLSTAD	1	1	0
MEDIEHUSET NETTAVISEN AS	1	0	1
MED ISRAEL FOR FRED	1	0	1
MANUSKRIPT FORLAG AS	1	0	1
MAJSA ART & PUBLISHING	1	0	1
LIVSREISEN FORLAG ÅSE BLAADAMMEN	1	0	1
L MÆLE	1	0	1
KONTUR FORLAG AS	1	0	1
KOMMA.NO AS	1	0	1
KAPABEL FORLAG AS	1	1	0
JÆREN FORLAG AS	1	0	1
JORDNÆRT PRESS DA	1	1	0
HUSRÅD V/ H.-J. GULDBERG	1	0	1
HEMNE HISTORIELAG	1	0	1
HADRON FORLAG	1	0	1
GRAPPA MUSIKKFORLAG AS	1	0	1
GJESS WE CAN AS	1	0	1
GIUTBOK.NO AS	1	0	1
GEIR LENES HISTORIEFORMIDLING	1	0	1
FREKK FORLAG AS	1	0	1
FORLAGSHUSET VEST AS	1	0	1
FORLAGET LILLE MÅNE AS	1	0	1
BOKHUSET FORLAG AS	1	0	1
BLOMSTERHAUG FORLAG LAND	1	1	0
BLINDHEIMS BRØD & CIRKUS	1	0	1
BERGHOLMANE AS	1	0	1
AUDIATUR BOKHANDEL AS	1	1	0
ARES FORLAG AS	1	0	1
ANNE KATHRINE KALVIG	1	0	1
ANDERS FOLKESTAD	1	0	1
ALPHA & OMEGA JACK PAPPAJACK JOHNSEN	1	0	1

Forlag	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
ABSOLUTT FORLAG			
ERLAND BEKKELUND	1	0	1
Totalt	366	126	240